

УДК 792.051(477)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2018.33.9958>

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTI МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АКТОРІВ ТЕАТРУ І КІНО

Анфіса Коленко

*Київський національний університет театру,
кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого
вул. Хрещатик, 52, м. Київ, Україна, 01001*

Визначено проблемні питання щодо становлення методики викладання сценічної мови у ЗВО України мистецького спрямування. Розглянуто проблеми та окреслено шляхи підвищення мовленнєвої компетентності майбутніх акторів театру, кіно і телебачення. Досліджено проблему мовної культури та мовленнєвої компетентності сучасного молодого актора, простежено зв'язок між мистецьким університетом, театром і телебаченням. Визначено роль ЗВО у становленні літературного українського мовлення. Наголошено, що головним завданням дослідницької роботи було проведення якісно-кількісного аналізу проблемних питань щодо рівня сценічного мовлення, професійної мовленнєвої компетентності, акторів столичних театрів і телебачення України. З'ясовано, що низький рівень сценічного мовлення виявлено саме в молодого покоління артистів, більшість з яких не спроможна застосувати на сцені знання, які вони отримали в мистецькому закладі вищої освіти та перенести їх у практичну площину. Обґрунтовано необхідність оновлення навчальних програм та осучаснення методичного аспекту викладання сценічної мови.

Ключові слова: сценічна мова, театральна педагогіка, культура мовлення, мовленнєва компетентність, ключові компетентності актора, інтеграція навчального процесу.

Постановка проблеми. Сучасний рівень культури не тільки сценічного мовлення, й загалом нашого суспільства, перебуває на недостатньо високому рівні, про що свідчать проведені нами дослідження з висвітлення цієї актуальної для сьогодення проблеми. По суті, можна визнати, що актори київських театрів різних поколінь, які навчалися і пройшли підготовку в мистецьких творчих навчальних закладах, здебільшого в КНУТКіТ ім. І. К. Карпенка-Карого, різняться рівнем технічної мовленнєвої підготовки. Передусім наголошено, що низький рівень техніки мовлення виявлено саме у молодого покоління артистів. Звідси можна дійти висновку, що класичні педагогічні методи роботи з техніки мови не є ефективними в умовах сучасної комерціалізації навчального процесу, коли акторські курси охоплюють 30 і більше студентів. Крім того, сучасне навчання потребує

неабияких фінансових вливань у цей процес, однак не завжди талант охочих стати акторами збігається з фінансовою можливістю тих, хто оплачує навчання. Навантаження на викладача-мовника теж зросло в рази, що негативно впливає на рівень підготовки студентів.

Змістовою основою експериментальної роботи з урахуванням мети дослідження послужив аналіз відповідної літератури, а саме: Ф. Бацевич [1, с. 344], А. Гладишева [2, с. 268], А. Грищенко [3, с. 366], Єлісовенко [4, с. 204], Л. Масенко [5, с. 22–24], Л. Мацько [6, с. 306], О. Пономарів [7, с. 240] та ін. У працях вчених наголошено, що «мову можна визначати як систему спілкування, яка характеризується спеціалізацією, продуктивністю, недовговічністю, довільністю знаків мовного коду, здатністю до транслявання і обумовленістю культурою» [1, с. 57]; виділено мовленнєві навички, зокрема фонетичні, адже «милозвучність нашої мови створюється багатьма компонентами, вона потребує належної фонетичної організації. Милозвучність вимагає свідомого уникання незграбності в поєднанні звуків, послідовного й неухильного дотримання норм правильної вимови» [7, с. 16]; зазначено про те, що «на сценічній мові позначилася стихія «суржикової» мови. Актори, думаючи російською мовою, доносили український текст. При цьому, звичайно, втрачався головний чинник акторської майстерності – органік сценічного життя в ролі. Чи не тому в сучасній українській культурі мало акторських та режисерських індивідуальностей» [2, с. 46]; запропоновано методи і прийоми роботи над сценічним мовленням у системі вищої мистецької освіти. Особливу увагу вчені приділяють мовленнєвій компетентності в професійній діяльності, що пов'язана з комунікацією, якою і є професійна діяльність актора театру, кіно і телебачення.

Постановка завдання. Головним завданням цього етапу дослідницької роботи є проведення якісно-кількісного аналізу проблемних питань щодо рівня техніки сценічного мовлення, професійної мовленнєвої компетентності, акторів столичних театрів і телебачення України.

Викладення основного матеріалу. Зазначимо, що технічні якості мовлення сучасних абітурієнтів мистецьких ЗВО в Україні є на низькому рівні, що виражено у насиченні мовного середовища орфоепічними помилками. Це передусім спричиняє появу низької мовленнєвої культури загалом. Сьогодні згідно з навчальними робочими програмами для акторів кількість аудиторних годин на одного студента зменшено; 50% потрібної для засвоєння інформації студенти опрацьовують самостійно. Однак на підставі експериментальних даних та проведених нами досліджень зазначимо: оволодіти практичними навичками техніки сценічної мови, використовуючи тільки матеріал підручників і спеціальної мистецької літератури, неможливо. З одного боку, втрачається унікальна можливість «живого» спілкування з викладачем, який досконало володіє технічною складовою сценічної мови та

особливостями виконавського мистецтва, має діагностичний фонематичний слух, завдяки якому може почути найменші помилки у вимові та побудові звуків, та однокурсниками як партнерами у спілкуванні. З іншого – сам викладач зацікавлений в отриманні позитивного кінцевого результату, коригуючи процес навчання, мотивуючи, вчасно виправляючи помилки, які допускає студент у процесі роботи над словом. Відчувається значне фізичне та психічне перенавантаження педагогів-мовників у столичних мистецьких закладах вищої освіти, де більшість студентів у побутовому спілкуванні є російськомовними. Тому назріла потреба в нових методах та підходах щодо роботи з майбутніми акторами у питанні формування техніки сценічної мови.

У зв'язку з комерціалізацією навчального процесу останніми роками збільшився кількісний показник набору на акторські курси, а отже – збільшилася кількість студентів у навчальній групі, що спричинило тенденцію переведення багатьох навчальних тем у режим самостійного опрацювання. Саме такий підхід, на наш погляд, є однією із причин виявлених негативних наслідків щодо культури мовлення в молодого покоління акторів, особливо на телебаченні та в кіно.

Відомо, що театр, окрім розважальної ролі, виконує також і виховну роль. Отже, завтра нинішні студенти стануть професійними акторами, які будуть взірцем української літературної вимови. Саме цього прагнуть педагоги-мовники мистецьких вищих закладів освіти. З метою визначення рівня мовної компетентності акторів театру і кіно та окреслення шляхів вирішення зазначеної проблеми ми провели системні дослідження, а саме:

- рівня техніки сценічної мови акторів столичних театрів крізь призму сприйняття глядачів та експертної групи;
- рівня техніки сценічної мови на телебаченні (телесеріали) крізь призму сприйняття телеглядачів та експертної групи.

Принагідно зазначимо, що водночас ми провели роботу з опитування глядачів різних театрів під час вистав. Було опрацьовано матеріали опитувань у трьох театрах (у кожному по 1–2 вистави) за участю професійних акторів. Національний драматичний академічний театр ім. Івана Франка – вистави: «Morituri te salutant», «Бременські музиканти»; Київський академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра – вистави: «Вася должен позвонить», «Дванадцята ніч, або що захочете», Київський академічний Молодий театр – «Гагарін і Барселона»; Київський академічний театр на Липках – «Ромео і Джульєтта».

В антракті глядачам (всього 83 глядачі) було запропоновано відповісти на запитання (табл. 1) в позиції «Так», «Ні» або «Не визначилися». Учасниками опитування була й експертна група (шість експертів у статусі реципієнтів), до складу якої входили: педагоги зі сценічної мови, логопеди, фонопеди, митці. Було виявлено, що 72 % глядачів не помічають

орфоепічних помилок у сценічній мові акторів; 12% помічають неправильні наголоси в сценічній мові акторів; 8 % зауважили відсутність асиміляції в мовленні; 2 % помітили неправильну вимову дзвінких приголосних; 6% – неправильну вимову африкатів; 30 % глядачів звернули увагу на недостатню сформованість дикції деяких акторів; 62 % звертають увагу на недостатню силу голосу і неприємний тембр у деяких акторів.

Результати опитування глядачів у театрах, %

Таблиця 1

Питання	Глядачі			Експертна група	
	Відповіді			Так	Ні
	Так	Ні	Не визначились		
1. Чи помітили Ви в сценічній мові акторів орфоепічні помилки?	16	72	12	100	-
2. Чи помітили Ви в сценічній мові акторів неправильні наголоси?	12	72	16	95	5
3. Чи влаштовує Вас голос актора?	38	62	-	78	22
4. Чи помітили Ви нечітку вимову слів в акторів зі сцени?	30	62	8	100	-

Рис. 1. Графік результатів опитування глядачів у театрах (%).

Було запропоновано до перегляду декілька серій відомих українських телесеріалів («Школа» 2018 р., «Марк + Наталка» 2018 р., «Київ вдень та

вночі» 2018 р.). В опитуванні брали участь чоловіки та жінки від 18 до 72 років, що мали різний рівень освіти та соціальні статуси і проживали в містах: Київ, Одеса, Львів. Було опитано 102 особи.

Результати опитування глядачів українських телесеріалів, %

Таблиця 2.

Питання	Глядачі			Експертна група	
	Відповіді			Так	Ні
	Так	Ні	Не визначились		
1. Чи помітили Ви протягом фільму орфографічні помилки в мовленні акторів?	13	72	15	100	-
2. Чи помітили Ви в мові акторів неправильні наголоси?	8	76	16	98	2
3. Чи влаштовує Вас культура мовлення акторів на екрані?	31	66	3	12	88
4. Чи помітили Ви нечітку вимову слів в акторів фільму?	53	42	5	100	-

Рис. 2. Графік результатів опитування телеглядачів (%).

Висновки: За результатами опитування ми дійшли висновку, що, на жаль, більшість молодих акторів не в змозі перенести теоретичні знання з питань культури сценічної мови, отриманні в університеті, в практичну площину, застосувати їх до конкретної драматичної події на сцені.

Зазначимо, що більшість глядачів не помічає наявності орфоепічних, мовленнєвих помилок, але це не означає, що їх немає. Експертна група, що охоплювала викладачів сценічної мови, логопедів, фонопедів, філологів та митців, виявили в сценічному мовленні деяких (здебільшого молодих) акторів помилки з орфоєпії, неохайну дикцію, поверхнєве дихання, слабкий голос та неприсмний тембр.

Глядачі поступово звикають чути неправильну вимову на телебаченні, радіо та у публічному просторі, тому їх фонематичний слух не налаштований на правильну вимову. Серед ймовірних причин такої ситуації є, на нашу думку, білінгвізм глядачів київських театрів, адже здебільшого населення столиці України двомовне.

Такі результати дослідження поставили перед викладачами, зокрема сценічної мови, завдання: знайти шляхи, форми та засоби удосконалення мовної і мовленнєвої грамотності майбутніх акторів театру і кіно. Саме вони повинні стати еталоном правильного мовлення, а не продовжувати тенденцію погіршення мовленнєвої культури нашого суспільства. Завдання мистецьких навчальних закладів країни – знаходити нові методи та прийоми формування техніки сценічної мови в нових умовах і відповідно до сучасних потреб суспільства з урахуванням постійного поступального розвитку і технічного прогресу.

1. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.

2. *Гладишева А. О.* Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність. / Б. Ц. «Червона Рута – Турс» 2007. – 268 с.

3. *Грищенко А. П.* Сучасна українська літературна мова / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка. – Київ: Вища школа, 1993. – 366 с.

4. *Єлісовенко Ю. П.* Ораторське мистецтво. Постановка голосу й мовлення / Ю. П. Єлісовенко – Київ: Атіка, 2008. – 204 с.

5. *Масенко Л.* Слово писане – слово мовлене / Л. Масенко // Дивослово. – № 2. – 2003. – С. 22–24.

6. *Мацько Л. І.* Культура української фахової мови: навч. посіб. / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – Київ: ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.

7. *Пономарів О.* Культура Слова. Мовностилістичні поради / Київ: «Либідь», 2008. – 240 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 11.08.2018
доопрацьована 21.10.2018
прийнята до друку 05.12.2018*

**RESEARCHING THE LEVELS OF SPEECH COMPETENCE
OF SCREEN AND STAGE ACTORS****Anfisa Kolenko**

*Kyiv National I. K. Karpenko-Kary Theatre,
Cinema and Television University
Khreshchatyk Str., 52, Kyiv, Ukraine - 01001*

It is known that the theater, besides an entertaining role, also performs an educational function. The current level of language culture of the drama theatre and television is insufficient, as evidenced by our research, which involved ordinary audiences and an expert group consisting of stage language teachers, speech therapists, philologists, and phonopods. The main task of the research work was to conduct qualitative and quantitative analysis of issues – the level of stage broadcasting and professional language competence of the capital theaters and television actors of Ukraine. First, it should be noted that the low level of stage broadcasting was found among the younger generation of actors, most of whom cannot apply the knowledge they acquired at Art University on the stage and transform it into practical level. It is worth mentioning that the problem of admission to theatre universities of Ukraine still relates to the incompetence in language communication. In addition, graduates of secondary schools have insufficient competence in pronunciation, which negatively reflects the initial level of entrants' knowledge in the creative direction. A few years later, some of them will directly affect the audience of the country's viewers. During the research, we have conducted a survey of viewers of various theatres. Most viewers do not notice the presence of orthoepic, speech errors, but this does not mean that those mistakes do not exist. The viewers are gradually accustomed to hearing the wrong pronunciation on television, radio and in public space, so their phonemic hearing is not set to correct pronunciation. The possible reason of this situation might be the bilingualism of the audience of Kyiv theatres, as the majority of the population in the capital of Ukraine is bilingual. Theatre, cinema and television should become the standard of correct speech, and not continue the trend towards the deterioration of the language culture of our society. The task of creative educational institutions is to find new methods and approaches to teaching the techniques of stage language and to practice new forms in the conditions of modern society needs, taking into account the continuous technical progress. Modern Art University of the fourth level should be the source of forming the well-spoken Ukrainian speech.

Key words: stage language, theater pedagogy, speech culture, speech competence, key competencies of an actor, art universities, integration of the educational process.